

**STUDIA ETNOLOGICZNE
I ANTROPOLOGICZNE**

Tom 16

STUDIA ETNOLOGICZNE I ANTROPOLOGICZNE

Tom 16

pod redakcją

Michała Rauszera i Grzegorza Studnickiego

REDAKTOR NACZELNY

Halina Rusek

RADA REDAKCYJNA

Zygmunt Kłodnicki – przewodniczący, Gabor Barna, Zuzana Beňušková,
Irena Bukowska-Floreńska, Zenon Gajdzica, Iwona Kabzińska, Jan Kajfosz,
Stepan Pavluk, Aleksander Posern-Zieliński, Klaus Rot, Halina Rusek, Tadeusz Siwek,
Rastislava Stoličná, Miroslav Válka, Jiří Woitsch

SEKRETARZ REDAKCJI

Magdalena Szalbot

ZESPÓŁ RECENZENTÓW

Jan Adamowski, Joanna Bar, Władysław Baranowski, Klára Brožovičová,
Anna Weronika Brzezińska, Wojciech Dohnal, Dušan Drljača, Łukasz Fyderek,
Róża Godula-Węclawowicz, Weronika Grozdew-Kołacińska, Marek Haltof,
Renata Hołda, Arkadiusz Jełowicki, Ryszard Kantor, Grażyna E. Karpińska,
Krystyna Kossakowska-Jarosz, Eva Krekovičova, Monika Kujawska, Jiří Langer,
Urszula Lehr, Ladislav Lenovský, Silvia Letavajová, Łukasz Łuczaj,
Anna Malewska-Szałygin, Tomasz Michalewski, Lech Mróz, Wojciech Olszewski,
Grzegorz Pełczyński, Michał Rauszer, Aniela Różańska, Michael Siemon,
Teresa Smolińska, Łukasz Smoluch, Anna Szyfer, Ryszard Vorbrich, Marta Wójcicka

REDAKCJA

Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji
Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej
ul. Bielska 62, 43-400 Cieszyn, tel.: (+48) 33 854 6150, fax: (+48) 33 854 6101
e-mail: seia@us.edu.pl
www: seia.us.edu.pl

Publikacja jest dostępna także w wersji internetowej:

Central and Eastern European Online Library
www.cceol.com

Spis rzeczy

Od Redakcji (Michał Rauszer, Grzegorz Studnicki)	9
---	---

ARTYKUŁY

Folklor: praktyki wytwarzania i nośniki wspólnoty

Joseph Grim Feinberg: Kto się boi wielkiego, złego folku?	15
Santana Murawska: Paranoja a technologia. O teorii spiskowej w kontekście technofobi i postępu technologicznego	33
Elżbieta Durys: Układy, znajomości, „haki”. Paranoja spiskowa w polskim kinie współczesnym	44
Katarzyna Szkaradnik: Sporny charakter Zaolzia w świetle <i>Dziennika Józefa Pilcha</i> oraz innych wybranych narracji autobiograficznych	55
Karel Altman: „Politika 4. cenové skupiny“ (K problematice současných politických klišé a stereotypů)	70

Antropologia w praktyce – praktyki antropologii

Mateusz Sikora: W kierunku praktycznego wymiaru antropologii	85
Anna Szczeblewska: Działka i kooperatywa. Dwie przestrzenie oporu	101
Michał Żerkowski: Zagłada „Domu Wasiaków”. Praktyka teorii etnopsychoaanalizy	135

Maja Dobiasz-Krysiak: Jak projektować etnoanimacyjne badania w działaniu. Dobra praktyka i suwak animacyjny	160
Ewa Rossal: Etnografia twórcza. O budowaniu warsztatu metodologicznego łączącego badania etnograficzne z praktykami ze sztuki współczesnej	172
Marta Kowalska: Festiwal a miasto. Przykład Edynburga	188
Manuela Marsal Cabitango, Victoria Kamasa: Kuduro – taniec młodego pokolenia Angoli. Charakterystyka zjawiska.	201
Anna Drożdż: Poza marginesem. Pamięć i reprezentacje przeszłości w materiałach źródłowych <i>Polskiego atlasu etnograficznego</i>.	215
Karolina Kania: Działalność turystyczna w czasach kolonialnych i postkolonialnych w Nowej Kaledonii. Tradycyjne wartości wobec rozwoju turystyki	238

SPRAWOZDANIA I RECENZJE

Odczytywanie miasta. Notatki i wspomnienia z konferencji (Grzegorz Błahut)	257
Sprawozdanie z działalności Oddziału Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Cieszynie za lata 2010–2016 (Edyta Diakowska-Kohut)	260
Recenzja: <i>Časové a prostorové souvislosti tradiční lidové kultury na Moravě</i> (Czasowe i przestrzenne uwarunkowania tradycyjnej kultury ludowej na Morawach). Red. Roman DOUŠEK, Daniel DRAPALA (Anna Drożdż)	264
Recenzja: <i>Léčení a léčitelství v lidové tradici</i> (Leczenie i uzdrowicielstwo w tradycji ludowej). Red. Petr ČÍHAL (Grzegorz Studnicki)	268
Noty o autorach	271

Contents

Community – folklor – (re)constructions (Michał Rauszer, Grzegorz Studnicki)	9
---	---

ARTICLES

Folklor: the practices of production and community carrier

Joseph Grim Feinberg: <i>Who's afraid of the big, bad folk?</i>	15
Santana Murawska: Paranoia and technology. The conspiracy theory in the context of technophobia and technological progress	33
Elżbieta Durys: Connections, cronism, inconvenient information. Conspiratorial paranoia in contemporary Polish cinematography .	44
Katarzyna Szkaradnik: The debatable nature of Zaolzie in the light of Józef Pilch's <i>Dziennik</i> and other selected autobiographical narratives .	55
Karel Altman: "The politics of the fourth price category" (Issues on the contemporary political clichés and stereotypes)	70

Anthropology in practice – the practices of anthropology

Mateusz Sikora: Toward a practical dimension of anthropology.	85
Anna Szczeblewska: The allotment and the cooperative. Two spaces of resistance	101

Michał Żerkowski: The Fall of “the House of Wasiak”. Practice of an Ethnopschoanalytic Theory	135
Maja Dobiasz-Krysiak: How to design ethnoanimational research in action. Good practice and the animation zip.	160
Ewa Rossal: Creative ethnography. The establishment of methodological expertise which combines ethnographical research with the practices of modern art.	172
Marta Kowalska: The festival and the city. The example of Edinburgh	188
Manuela Marsal Cabitango, Victoria Kamasa: Kuduro – the dance of Angola’s young generation. A description of the phenomenon.	201
Anna Drożdż: Beyond the margin. Memory and the representations of the past in the source materials of the <i>Polski atlas etnograficzny</i>	215
Karolina Kania: The tourism activities in the colonial and post-colonial period in New Caledonia. Traditional values and the development of tourism	238

REPORTS AND REVIEWS

Reading the city. Notes and memories from the conference (Grzegorz Błahut)	257
The report on the activities of the Branch of Polish Ethnological Society in Cieszyn for the years 2010–2016 (Edyta Diakowska-Kohut).	260
Recenzja: Časové a prostorové souvislosti tradiční lidové kultury na Moravě (Temporal and spatial determinants of traditional folk culture in Moravia). Eds. Roman DOUŠEK, Daniel DRAPALA (Anna Drożdż)	264
Recenzja: Léčení a léčitelství v lidové tradici (Treatment and healing in the folk tradition). Ed. Petr ČÍHAL (Grzegorz Studnicki)	268
Notes of contributors	271

Wspólnota – folklor – (re)konstrukcje

Za każdym razem, kiedy żegnamy się z jakimś paradygmatem, obszarem badawczym, warunkiem praktykowania antropologii czy w ogóle z historią, szybko okazuje się, że wraca to w innej, nowej formie i niekoniecznie jako farsa, jak powiedziałby klasyk myśli społecznej. Wraz z osławionym „końcem historii” Francisa Fukuyamy mieliśmy oto przejść do pozbawionego społecznych tarć społeczeństwa liberalnego, kształtowanego przez odniesienie do indywidualium, jako punktu wyjścia polityki i społecznego zarządzania. Choć polityka i ekonomia nadal są oparte na tym indywidualistycznym paradygmacie, to można dostrzec symptomy próby budowania wspólnotowości na nowo. Próby te dodatkowo są wzmacniane przez permanentny już kryzys finansowy, który rozpoczął się w 2008 roku, czy trzaskający w szwach uniwersalizm europejski. Tutaj z punktu widzenia antropologa pojawia się pierwsza kwestia, a mianowicie: jak powiązać te globalne procesy z lokalnymi formami wytwarzania tożsamości czy wspólnotowości? Trudno doszukiwać się bezpośredniego oddziaływania transakcji finansowych dokonywanych tysiące kilometrów od Polski na swoistą wspólnotowość użytkowników ogródków działkowych i walki o ich utrzymanie. To, co łączy oba procesy, to wpisanie w globalne przemiany wzajemnego splotu ekonomii, kultury i ideologii, dla których punktem odniesienia jest „rentowność”. Pojawia się tutaj oczywiście problem zaangażowania antropologia w badania, a jest to problem nie tyle etyki badawczej, ile etyki badających, a więc tego, jaki zbiór wartości będą oni podzielać. Tak zwany zwrot zaangażowany w antropologii i badaniach etnograficznych został już w Polsce zasygnalizowany i coraz częściej traktuje się go jako podstawowy paradygmat. W niniejszej publikacji proponujemy przyrzeć się tej zmianie między innymi od strony próby zaprzęgnięcia do badań etnograficznych praktyk artystycznych oraz animacyjnych. Tym samym przyglądamy się

konsekwencjom włączenia badanych w proces badawczy oraz zaangażowania ich w zmianę otaczającej ich rzeczywistości. Takie analizy, uzupełnione o przegląd teorii dotyczących takiej metodyki badań, stanowią próbę rozpoznania „stopnia zero” praktykowania antropologii. Mowa tutaj między innymi o włączeniu badanych w proces badawczy oraz rekonstruowanie wspólnoty poprzez pryzmat badań.

Wydaje się, że badania nad folklorem już jakiś czas temu znalazły się w wyraźnym impasie, z jednej strony tradycyjny „nośnik” folkloru – lud – wraz z przeobrażeniami cywilizacyjnymi i politycznymi, czego przejawem mógł być między innymi upadek tzw. demokracji ludowych, został odesłany do lamusa, z drugiej wyraźnie możemy dostrzec symptomy pojawienia folkloru w nowych formach i zajmującego inne strukturalne miejsce w kulturze. Folklor tradycyjnie rozumiany jako zbiór wiedzy i sposobów przeżywania świata był niejako pochodną istnienia pewnej grupy lub warstwy społecznej (ludu). Współcześnie folklor właśnie staje się materią którą można wykorzystać w procesie tworzenia grupy, tożsamości zbiorowej, dla której mianownikiem stają się wspólne sposoby widzenia świata i jego przeżywania. Taka płaszczyzna, będąca podłożem wspólnoty odczuwania może przejawiać się w stosunku do teorii spiskowych, traktowanych jako specyficzna formy wiedzy o świecie. Dlatego też popularne teorie spiskowe krążące w sieci czy pojawiające się jako tematy filmów mogą być zarówno źródłem przewrotnej przyjemności, jak i podstawą do budowania wiedzy o świecie. Podobnie jak literatura, której uniwersalne wartości – a także jej krytyczne uwagi pod adresem rzeczywistości – odczytywane w kontekście jej zakorzenienia mogą stać się fundamentem utrwalenia czy (re)konstruowania wspólnotowości.

Kwestia tworzenia, odtwarzania i podtrzymywania tożsamości za pomocą praktyk performatywnych znajduje się w obrębie zainteresowania antropologii od kilkudziesięciu lat. Stąd w niniejszym tomie nie mogło zabraknąć spojrzenia na społeczne wytwarzanie wspólnotowości między innymi za pomocą tańca czy podczas „rytualnego” chodzenia do *Hospody*. Problematyka tożsamości wiąże się z przestrzenią oraz strategiami prezentowania jej zarówno „swoim”, jak i „innym”, stąd dwie skorelowane z sobą kategorie – tożsamość przestrzeni i przestrzeń tożsamości (z perspektywy jej „uczestników” ta druga wydaje się ważniejsza). Wiązą się z tym sposoby opowiadania (narracje) o miejscu, a także podejmowane w jego obrębie działania i interakcje, które konstytuują jego społeczno-kulturową dystynkcję – mogą one obejmować na przykład praktyki związane z odbywającymi się cyklicznie wydarzeniami kulturalnymi (festiwale itp.). W działaniach tego typu można dostrzec zarówno takie, które współtworzą lub podpierają określony, dominujący w danej chwili model kulturowy i porządek społeczny, polityczny czy ekonomiczny, jak i takie, które stanowią próbę – choćby chwilowego – ich podważenia, zanegowania, osłabienia, przeobrażenia lub ewentualnie ukazania alternatywy wobec systemowej dominandy. Niektóre z działań podejmowanych przez aktorów społecznych są nakierowane na redefiniowanie wspólnoty, poszukiwanie

jej we współczesnym świecie lub przeciwdziałanie jej kryzysowi. Można je interpretować jako kulturową formę poszukiwania wspólnot, utraconych w wyniku przemian cywilizacyjnych, politycznych i ekonomicznych. Choć działania tego typu rozgrywają się w konkretnym miejscu – na przykład budynku, dzielnicy, mieście – to niejednokrotnie zdają się odwoływać do ogólniejszej kategorii antropologiczno-socjologicznej, jaką jest przestrzeń społecznych relacji opartych na bezpośrednich kontaktach (*face to face*), rozbudowywaniu sieci społecznych, wymianie dóbr oraz wzajemnym zaufaniu i indywidualnej odpowiedzialności.

Michał Rauszer, Grzegorz Studnicki